

'Ik beseftte niet hoe anders de Amerikaanse cultuur zou zijn, en hoezeer ik door mijn "Britishness" zou opvallen.'

Toen ze op haar elfde naar de States verhuisde, had actrice **GILLIAN ANDERSON** nog geen idee van verschillen tussen samenlevingen (in *The Observer*).

In de discussie over euthanasie bij ouderen die klaar zijn met het leven, mist **CHRIS GASTMANS** de ethische dimensie. Of kiezen we gemakkelijks halve voor de goedkoopste oplossing?

Help, ik leef te lang

CHRIS GASTMANS

Wie? Hoogleraar medische ethiek KULeuven.

Wat? We moeten met zijn allen hulp bieden aan mensen die vragen om uit het leven te stappen.

Waarom? Hun verzoek is vaak een schreeuw om begeleiding en aandacht voor hun kwetsbaarheid.

Het interview met de medische jurist Herman Nys tast de juridische mogelijkheden af inzake euthanasie en hulp bij zelfdoding voor ouderen die 'levensmoe' of 'klaar met leven' zijn (*DS 10 oktober*). De zoektocht naar een passend juridisch antwoord op de stervenswens van hoogbejaarde ouderen, en ook de reactie hierop van Jacinta De Roeck (*DS 11 oktober*), wekken de indruk dat deze problematiek ethisch al uitgeklaard is. Niets is minder waar. De ethische vragen zijn tot nu zelfs nog niet gesteld op het publieke forum.

Vandaag worden we voor het eerst in de geschiedenis geconfronteerd met een nieuwe manier om tegen de dood aan te kijken. Terwijl tot voor kort mensen altijd 'te vroeg' stierven, worden we meer en meer geconfronteerd met mensen die de indruk hebben dat 'de dood hen vergeten is' zodat zij bijgevolg 'te lang moeten leven'. De hieruit voortvloeiende wil om te sterven wordt vaak ingegeven door chronische aandoeningen en de aftakeling van het lichaam, maar ook door eenzaamheid, het gebrek aan een uitweg en de angst om de ander (de samenleving) tot last te zijn of gewoon door het ontbreken van de wil om verder te leven.

'Klaar-zijn-met-leven' wordt in een Nederlandse studie gedefinieerd als 'de situatie van mensen die veelal op hoge leeftijd zijn en die, zonder dat zij in medisch opzicht lijden aan een onbehandelbare en met ernstig lijden gepaard gaande ziekte of aandoening, hebben vastgesteld dat voor henzelf de waarde van het leven zodanig is afgenomen dat zij de dood verkiezen boven verder te leven.'

Het 'klaar-zijn-met-leven' wint nog aan maatschappelijke relevantie wanneer het wordt gekoppeld aan het indrukwekkende zelfdodingscijfer bij 75-plussers in Vlaanderen. Méér dan een kwart van het aantal zelfdodingen in Vlaanderen komt voor bij mensen van 75 jaar en ouder. Van de gemiddeld zeven zelfdodingen per dag in België zijn er ongeveer twee die een 75-plusser betreffen. Specifiek bij deze ouderen speelt de ervaring niets meer te zijn en voor niets of niemand nog van waarde te zijn.

Ondanks de tragedie die achter deze cijfers schuilt, wordt maatschappelijk geen vuist gemaakt om de zelfdodingscijfers bij 75-plussers terug te dringen. Mag dit ook een prioriteit zijn voor onze politici?

Vrije wil, of een vraag?

Recentelijk is in Nederland het burgerinitiatief 'Uit vrije wil' gelanceerd, als antwoord op de verzoeking van ouderen die hun leven voltooid achten en waardig willen sterven. De initiatiefnemers bepleiten dat ze hulp willen bieden aan deze mensen bij hun uitdrukkelijke verzoek om uit het leven te stappen.

Het centrale uitgangspunt is de individuele zelfbeschikking: aan de vrije mens die zijn leven als voltooid beschouwt, komt de ruimte toe zelf te bepalen hoe en wanneer hij wil sterven. Ook in België gaan stemmen op om euthanasie en hulp bij zelfdoding in deze context als oplossing naar voren te schuiven. Vanuit de ethiek echter kunnen hierbij kritische vragen worden gesteld.

Bovenal lijkt mij hier een ernstige zingevingsproblematiek aan de orde. In vragen naar de dood schuilt altijd de onderliggende vraag: 'Luister naar mij. Probeer mij te verstaan in mijn kwetsbaarheid.' Soms is het een nog zoekende vraag en vraagt de oudere naar hulp en begeleiding om helderheid te krijgen in wat hem of haar bezorgd maakt.

Durven hulpverleners deze boodschap ook te verstaan op een spiritueel en zingevend niveau en niet enkel op een medisch niveau? Durven wij als samenleving onze visies op de betekenis van ouderdom, ziekte, kwetsbaarheid en dood ter discussie te stellen? Durven wij de stervenswens van een eenzame oudere beantwoorden met een teken van verbondenheid dat hem laat voelen een unieke waarde te hebben? Durven wij ons eerlijk af te vragen of de doodswens niet voortkomt uit het gevoel van de oudere dat 'anderen - familie, zorgverleners, samenleving - klaar zijn met hem'?

Kwetsbaar ouder worden

Deze kritische vragen doen mij ervoor pleiten dat de discussie zou worden verbreed. Een juridische regeling biedt op de lange termijn geen afdoende oplossing voor de achterliggende ethische en maatschappelijke problemen van hoge ouderdom en levenseinde. De vragen van ouderen die aan het leven lijden, moeten ons uitdagen om het concept 'waardigheidsondersteunende zorg' concrete inhoud te geven in de zorgpraktijk van alle dag. Ik denk bijvoorbeeld aan de presentiebenadering in de zorg, die ouderen laat ervaren dat iemand er altijd voor hen is gewoon omdat zij het waard zijn. Deze luisterende aanwezigheid is vaak een doeltreffender middel dan overredingskracht en therapeutische interventies.

Waarom maken we geen vuist tegen de hoge zelfdodingscijfers bij 75-plussers?

Vertellen van levensverhalen en intergenerationele activiteiten zijn andere mogelijkheden om bij ouderen die levensmoe zijn verbinding en betekenis tot stand te brengen. Voor de invulling van deze zorgverantwoordelijkheid moeten we niet alleen naar onze artsen, verpleegkundigen en zorgkundigen kijken. Het is ons aller individuele en maatschappelijke verantwoordelijkheid om respect voor onze oudere medemens om te zetten in initiatieven die hen opnieuw weerbaar maken om hun eigen leven te leiden. Of kiezen we toch maar meteen voor de (letterlijk) goedkope oplossing van euthanasie en hulp bij zelfdoding als maatschappelijk antwoord op de kwetsbaarheid van onze ouderen?

RIK TORFS

GEEN RISICO'S

Rik Torfs is hoogleraar kerkelijk recht en senator voor CD&V. Zijn column verschijnt elke donderdag.

In mijn jeugd, rondfietsend in Knokke, toen daar nog eenvoudige lieden over de dijk wandelden, stopte ik vaak bij het casino waar affiches hingen van toenmalige grootheden. Demis Roussos. Mireille Mathieu. Kansspelen konden ook. Geen ogenblik twijfelde ik eraan dat het casino een casino was en geen bank. Later werden die grenzen vager. Aan een bankloket bekruipt de gemiddelde burger een gevoel van angst en onveiligheid, terwijl hij zich rond de speeltafel warmt aan het idee dat het verlies wel mee zal vallen. Kortom, het vertrouwen in casino's is gestegen, het wantrouwen tegenover banken is gegroeid. In theorie zou dat tot een fusie kunnen leiden, een project dat vooral de banken genegen zijn, casino's deinzin terug voor zoveel risico.

Wat is er mis met de banken? Zijn zij op zichzelf verwerpelijk? Of nemen zij alleen maar te veel risico? Zelf zou ik banken behouden. Risico ook. Alleen is het risico dat de banken nemen te groot, en niet berekend, zoals het zou moeten zijn.

Nu de essentie. Terechte weerzin tegenover hebzuchtige bankiers leidt in een onzekere samenleving al gauw tot afkeer van elk risico. Wie niet waagt, wint. *Keep it simple*. Schik je in je lot. Schurk tegen je partner aan, bij de haard, waar het vuur altijd brandt, bij voorkeur met mate. De goede Vlaming werkt hard en schuwt elk risico. Maar kan dat wel? Veilige banen met vaste werkuren en gegarandeerd salaris bestaan bij de gratie van vermetelen die onveiligheid aandurven.

Wat is eigen aan risico? Dat het tot rijkdom kan leiden, maar ook tot armoede. Risico verwarren wij vaak met rijkdom. Omdat mensen die risico nemen en succes oogsten de media halen, terwijl waaghalzen die in de goot belanden, nauwelijks aandacht trekken, tenzij we erover struikelen.

Een lichte vorm van leedvermaak bekruipt ons bij elk faillissement: dat komt ervan, je moet je plaats kennen

Wij hebben dringend nood aan een samenleving die in het falen het risico waardeert. Vlaanderen is ongeveer het enige land ter wereld waar universitair geschoolden minder vaak zelfstandig worden dan burgers met een iets lagere opleiding. Doorleren beperkt risicodrag. Wie slim is wordt bang. En toch, wie niets riskeert, loopt pas echt gevaar. Gevaar om stil te staan en dus te verarmen. Gevaar om te vervelen, zoals een kunstenaar die de bevlogenheid uit zijn jeugd met vaste hand en wegvliedende geest naschildert. Gevaar om dood te gaan. Op 4 juli 1989 vloog een onbemande Sovjet-Russische Mig-23 tegen een slaapkamer van een huis in Bellegem bij Kortrijk. Een hardwerkende Vlaming lag er risicoloos te slapen, doch overleed vooraleer hij zijn geld van de bank kon halen.

Waarom hapt de West-Europese samenleving naar adem in een wereld die voortgestuwd wordt door woeste dynamiek? Allerm minst omdat wij werklozen en ouderen die economisch zogezegd niet meer nuttig zijn, voedsel blijven toedienen. Hardvochtigheid is geen kunst. Wel omdat wij bang zijn van risico's, van creativiteit, van gedrag dat wij niet echt doorgronden en waarvan wij de gevolgen niet compleet overzien. Wij vrezen zowel het risico als de mensen die het durven te nemen. Daarom beschikken wij in Vlaanderen over een administratie die, met een berg aan papieren, dromen probeert te versnipperen. Een lichte vorm van leedvermaak bekruipt ons bij elk faillissement: dat komt ervan, je moet je plaats kennen. Ondertussen werpen wij een achteloze blik op de keuken waar de smaakvol geklede vrouw rondwaart die wij risicoloos hebben gekozen, ook al bij gebrek aan een concurrent, anders waren wij tweede geëindigd. Barst zij bij het dessert onverwacht in een huilbui los? Er gebeurt niets, alles is voorspelbaar.

Tijdens atletiekwedstrijden worden weleens wereldrecordpogingen ondernomen. Soms lukt dat. Vaker niet. Gelukkig. Succes mag nooit goedkoop worden. Maar de mislukking is evenmin banaal. Ze is slechts een kleine minderheid gegeven. Ze vooronderstelt immers de poging, het wapen van de sterken. Alleen wie creatief is, mislukt. Wie dat minder blijkt te zijn, kan zich die luxe niet veroorloven. Daarom is leedvermaak niet zelden verborgen jaloezie.

En onze politici? Durven zij dapper te zijn, berekende risico's te nemen? Kiezen zij resoluut voor de toekomst? Met een zeer scherpe blik op de overheidsuitgaven? En wetend dat de midlifecrisis voor het pensioen moet komen, niet andersom, dat we dus langer moeten werken?

Of doen we weinig, stellen we iedereen gerust, sussend, monkelend, terwijl mensen diep in hun hart beter weten? Voorzichtigheid is gevaarlijk.